

SHAXSNI TARBIYALASHDA “AL-ADAB AL-MUFRAD” ASARINING O‘RGANILISHIGA DOIR QARASHLAR

Hamroyeva Robiya

Osiyo Xalqaro Universiteti
Pedagogika-psixologiya
yo‘nalishi magistranti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada buyuk muhaddis Imom al-Buxoriyning “Al- Adab Al-Mufrad” asarida keltirilgan betakror odob-axloq namunalarining shaxs kamolotining ma’naviy-tarbiyaviy omiliga ta’sir etuvchi yuksak qarashlarining yorqin ifodasi aks ettirilgan.

Kalit so‘zlar: “al-Adab”, “al-Mufrad”, halollik, poklik, ta’lim-tarbiya, g‘amxo‘rlik, sharmu-hayo, imon, ma’naviy qadriyat, ommaviy madaniyat.

Hozirgi davrda jahonda globallashuv jarayonlari kundalik hayotimizga tez sur’atlar bilan hamma sohalarida kirib kelishi ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy taraqqiyotimizda davlatlar, mintaqalararo bog‘lanishimizda ijobiy ta’sir ko‘rsatayotgan bo‘lsada, lekin ikkinchi tomondan bu jarayon xozirgi sharoitda mafkuraviy ta’sir ko‘rsatishning o‘tkir kuroliga aylanib bormoqda.

Bu esa G‘arbdagi har-hil siyosiy kuchlarning manfaatlariga xizmat qilib “ommaviy madaniyat” degan niqob ostida ahloqiy behayolik, o‘zini boshqalardan yuqori qo‘yish, o‘ta ketgan xudbinlik g‘oyalarini tarqatishni maqsad qilib qo‘yib boshqa xalqlarning shu jumladan, o‘zbek xalqining ham ko‘p ming yillik ma’naviy, madaniy va diniy qadriyatlariga bepisandlik qilib, ulardan voz kechishga undamoqda. Aslida “ommaviy madaniyat” soyasida kirib kelayotgan axloqsizlik, behayolik, zo‘ravonlik va buzuqlik kabi illatlar dunyodagi hech bir xalqning milliy madaniyatiga ham, umumbashariy qadriyatlarga ham to‘g‘ri kelmaydi. Xususan, bizning zaminimizda tug‘ilib o‘sgan, jahon madaniyati va sivilizatsiyasiga ulkan hissa qo‘shgan Imom Buxoriy, Imom Termiziy, Imom Dorimiy, Burhoniddin Marg‘inoniy, Ahmad Farg‘oniy va boshqa ko‘plab buyuk ajdodlarimiz qoldirgan meros bugun ham dolzarbligini yo‘qotgani yo‘q. Xalqimizning go‘zal ma’naviy qadriyatlarga yo‘g‘rilgan or-nomus, uyat va andisha, sharmu hayo kabi tushunchalari hayotimizga singib ketgan. Ayniqsa, ota-onaga hurmat, ayolga ehtirom, mardlik va jasurlik singari tuyg‘ularimiz butun dunyo xalqlarini rom etib keladi.

Buyuk muhaddis Abu Abdulloh Muhammad ibn Ismoil al-Buxoriyning “Al-adab al-mufrad”(“Odob-axloq haqida yagona kitob”) asari hayotimizda juda zarur

bo'ladigan odob-axloqqa doir hadislar to'plamidir. "Al-Adab al-mufrad" kitobining nomidan bilinib turibdiki bu kitobning o'zi odob-axloq, ta'lim-tarbiya haqidadir.

Asarda axloq masalasiga alohida e'tibor berilgan. Asarda keltirilgan hadislarda insonning kamolga yetishi uchun talab etiladigan insoniy fazilatlar aks ettirilgan bo'lib, bular mehr-oqibat ko'rsatish, sahiylik, ochiq ko'ngillilik, ota-ona va kattalarga, qarindoshlarga g'amxo'rlik, hurmat, faqir-bechoralarga muruvvat, vatanga muhabbat, mehnat va kasb-hunarni ulug'lash, halollik, poklik, o'zaro do'st, tinch-totuv bo'lish va boshqalardan iboratdir.

Bundan tashqari, insonning o'zini qanday bo'lmasin yomon illatlardan tiyish, har qanday yaxshilik sari intilish kerakligi borasidagi pand-nasihatlar ham o'z ifodasini topganki, bularning barchasi Qur'oni karim ko'rsatmalaridan kelib chiqadi va komil insonni shakllantirish mezoni sanaladi.

Hadislarda insonning ma'naviy kamoloti mezoni, uning tafakkur doirasi, dunyoqarashining kengligi, ilmiy bilimlarni qay darajada egallagani, o'z bilimi bilan atrofdagilarga, jamiyatga foyda keltiruvchi shaxs bo'lib yetishishida muhim omil – chiroyli xulqli bo'lish deb ko'rsatiladi.

Abu Hurayradan rivoyat qilinadi: "Rasululloh sollallohu alayhi vasallam: "Albatta, Alloh sizlardan uch narsaga rozi bo'ladi va uch narsaga g'azab qiladi: Uning O'zigagina ibodat qilib, Unga hech narsani shirk keltirmasligingizga va Allohning arqonini mahkam tutishingizga, hamda Alloh ishingizga boshliq qilib qo'rganlarga nasihatlashingizga rozi bo'ladi. Bo'lar-bo'lmas gapni naql qilishib yurmog'ingizga, ko'p savol beraverishingizga va molni noo'rin yerlarga sarf qilib zoe qilmog'ingizga g'azablanadi», dedilar»[1]. Bu hadisidagi Allohning g'azabi bo'lar-bo'lmas gaplarni, noma'qul so'zlarni so'zlash, molu dunyosini bekorga badaniga rasm chizdiribmi, fahsh ishlar bilan shug'ullanibmi yoki aqlini ketkazadigan moddalarga sarflab zoe ketkazishga o'xshagan, insoniyat tabiatiga to'g'ri kelmaydigan, o'zlarining tili bilan aytganda "yuksak madaniyat"ga o'xshagan narsalarga bo'lishi ham ifodalangan.

Ibn Abbosdan rivoyat qilinadi: "Nabiy sollallohu alayhi vasallam Makkadagi uylarining oldida o'tirgan edilar. Usmon ibn Maz'un o'tib qoldi. Nabiy sollallohu alayhi vasallamga tishini ko'rsatib tabassum qildi. Shunda unga: "O'tirmaysanmi?" – dedilar. Usmon ibn Maz'un: "Xo'p", — deb o'tirdi. Nabiy sollallohu alayhi vasallam uning ro'parasiga o'tirdilar. Unga gapirayotib ko'zlarini osmonga tikdilar va: "Hozirgina sen o'tirgan vaqtda Allohning elchisi (Jabroil) mening yonimga keldi", dedilar. Usmon: "U nima dedi sizga?" — deb so'radi. Rasululloh: "Albatta, Alloh adolatga, ehsonga, qarindoshlarga yaxshilik qilishga amr etdi va fahshu munkar hamda tajovuz (adolatni buzish)dan qaytarur. U sizlarga va'z qilur. Shoyadki eslasangiz", deb o'sha oyatni o'qidilar. Usmon: "Bu qalbimda imon o'rnashib, Muhammad sollallohu alayhi vasallamni yaxshi ko'rib qolganimda ro'y bergan edi", dedi"[2]. Ushbu hadisda

ko‘rinib turibdiki, fahsh va shunga o‘xshash ishlar, shuningdek, adolatni buzadigan ishlardan qaytargan. O‘sha madaniyat ahlidanmiz deydiganlar adolat mezonini buzayotganlarini bilishmaydi.

Ibn Abbosdan rivoyat qilinadi: “Nabiy sollallohu alayhi vasallam: “Kim surat chizsa, unga jon puflash taklif qilinadi va azoblanadi. Unga puflay olmaydi. Kim o‘zi ko‘rmagan tushni yolg‘ondan to‘qib aytsa, unga ikkita sochni ulash taklif qilinadi va azoblanadi. Ikkisining orasini ulay olmaydi. Kim undan qochadigan qavmning gapiga quloq ossa, ikki qulog‘iga qo‘rg‘oshin quyiladi”, — dedilar”[3]. Bu ishlar Islom madaniyatiga ham, xalqimiz qadriyatlariga ham to‘g‘ri kelmaydi. Bunday noma‘qul amallar ommaviy madaniyatning ishlaridandir.

Abu Hurayra aytdilar: “Rasululloh sollallohu alayhi vasallam: “Ummatimning yomonlari bekorchi, nojo‘ya gaplarni tinmay javraganidir, ummatimning yaxshilari esa eng go‘zal xulqlilaridir”, dedilar”[4]. Bekorchi, behuda gap sotib insoniyatning eng yomoni bo‘lib qolishdan saqlanishimiz lozim. O‘z axloqimiz bilan insoniyatning eng yaxshisi bo‘lishimizga harakat qilishimiz kerak.

Ibn Umardan rivoyat qilinadi: “Albatta, hayo bilan imon bir-biriga qo‘shilgan. Biri ko‘tarilsa, ikkinchisi ham ko‘tariladi”, dedilar[5]. Hayosi ketgan odamning imoni, imoni ketgan odamning hayosi ko‘tariladi. Imonli kishi hayoli bo‘lishi mumkin. Ommaviy madaniyat ko‘chasiga kirganlarning hayosi qoladimikan, balki shu hayosizligi imonini ham ketkazib qo‘yadi. O‘zini musulmon degan kishi hech qachon axloqsizlik qilishga yo‘l qo‘ymaslikka harakat qilishi lozim.

Umuman, insoniyat – odamzoti borki, bu dunyoga behudayu bekorga kelgan emas. Alloh taolo ham bu ma‘noni ta‘kidlab “Inson o‘zining (bu dunyo hayotiga) tashlab qo‘yilgan deb o‘ylaydimi?”[6]. Yo‘q unday emas, albatta inson bu dunyoga sinov imtihon uchun keladi. Bu sinov va imtihonlar ibodat, yaxshi amallar eng go‘zal odob va ahloqlar orqali nomoyon bo‘ladi.

Odob-axloqning avvali ilm bo‘lib, u orqali inson zoti o‘zini Robbisini, payg‘ambarimi va payg‘ambarining hulq atvorlarini, odobini o‘rganib o‘zining hayotida tatbiq, etgan inson qiyomat kuniga Robbisining rizosiga Rasullulloh sallollohu alayhisvasallamning shifoatlariga muayassar bo‘ladi va shu bilan birga bu dunyoda Alloh taolo u insonni azizu mukarram qilib quyadi.

Zero har bir musulmon inson borki, o‘ziga chiroyli odobni, axloqni lozim tutsa, ikki dunyo baxtu-saodatiga musharraf bo‘ladi. Mana shunday asarlarni mutoala qilib, inson o‘zi qanday hayot kechirishi lozimligini anglab yetaylik.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

- [1] Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Исмоил. Ал-адабу-л-муфрад. Байрут. Дору-л-башоири-л-исломия, 1989. 442-ҳадис. Б. 158.
- [2] Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Исмоил. Ал-адабу-л-муфрад. Байрут. Дору-л-башоири-л-исломия, 1989. 893-ҳадис. Б. 307.
- [3] Ўшаасар. 1159-ҳадис. Б. 397.
- [4] Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Исмоил. Ал-адабу-л-муфрад. Байрут. Дору-л-башоири-л-исломия, 1989. 1308-ҳадис. Б. 443.
- [5] Ўшаасар. 1313-ҳадис. Б. 445.
- [6] Қуръони карим маъноларининг таржима ва тафсири. Таржима ва тафсир муаллифи Мансуров А. –Т.: ТИУ. 2001. Қиёмат сураси: 36-оят мазмуни.